

VECLUS, s.l.

Francesc Caballé i Reinald González. Gestió i documentació del patrimoni arquitectònic i arqueològic
C./ Princesa, 57 1.2. 08003.Barcelona
Telf. / Fax 93 319 65 51 E-mail: veclus@veclus.com
www.veclus.com

NIF: B-59371195

Informe i memòria científica de la intervenció arqueològica preventiva realitzada a la finca núm.17 del carrer de Carders de Barcelona (226/03)

Barcelona, abril de 2004

Redacció de la memòria:

Conxi Rodríguez Fernández

Excavació arqueològica

Direcció tècnica:

Conxi Rodríguez Fernández

Empresa:

Veclus, s.l.

Conxi Rodríguez Fernández

Abril de 2004, Barcelona

Localització dels treballs

L'edifici on s'ha realitzat la intervenció arqueològica objecte d'aquest informe previ es troba emplaçat al barri conegut actualment com de Sant Caterina, concretament al costat més occidental del carrer Carders; a tocar de l'àmbit de la plaça de Sant Cugat.

Localització aproximada de la zona en la que s'ubica l'edifici objecte d'aquest estudi sobre el pla de la ciutat (a l'esquerra) i sobre la ciutat vella de Barcelona (a la dreta).

L'àrea de l'excavació s'ha centrat en una petita zona situada en un dels reclus que formalitza la paret mitgera més septentrional de la finca i que es defineix avui dia com un petit pati descoberts. Val a dir que aquesta peculiar configuració parcel·lària i també urbanística és conseqüència d'una curiosa i alhora complexa evolució històrica. No debades es tracta d'un indret amb veïnatge a l'avui desapareguda església de Sant Cugat del Rec de la qual en formà part pràcticament des dels seus orígens (pels volts del segle XI) fins a la

seva adquisició per part de l'Ajuntament l'any 1942. Aquesta adquisició és conseqüència, per un costat, del mal estat en restà l'església després de la guerra civil, fet que obligà al seu aterrament; i per un altre per la voluntat d'urbanitzar de nou l'espai per l'esmentat Ajuntament de Barcelona.

Atesa aquesta peculiar seqüència històrica, la propietat de l'àmbit on s'ha realitzat la intervenció arqueològica ha estat -des d'aquella darrera data- en mans del consistori barceloní fins pràcticament avui dia, quan els nous planejaments urbanístics han fet cedí l'espai a la finca núm. 17 del carrer Carders.

És en aquest traspàs de propietats on s'origina la necessitat de l'excavació preventiva, ja que els nous propietaris volem ampliar la finca tot construint un nou volum edificat just a la zona del petit pati. L'inici d'aquestes obres ha fet necessari la realització d'un petit fossar per a la grua, alhora que un seguit de micropivots arrenclarats amb l'antiga mitgera; ambdues intervencions controlades arqueològicament.

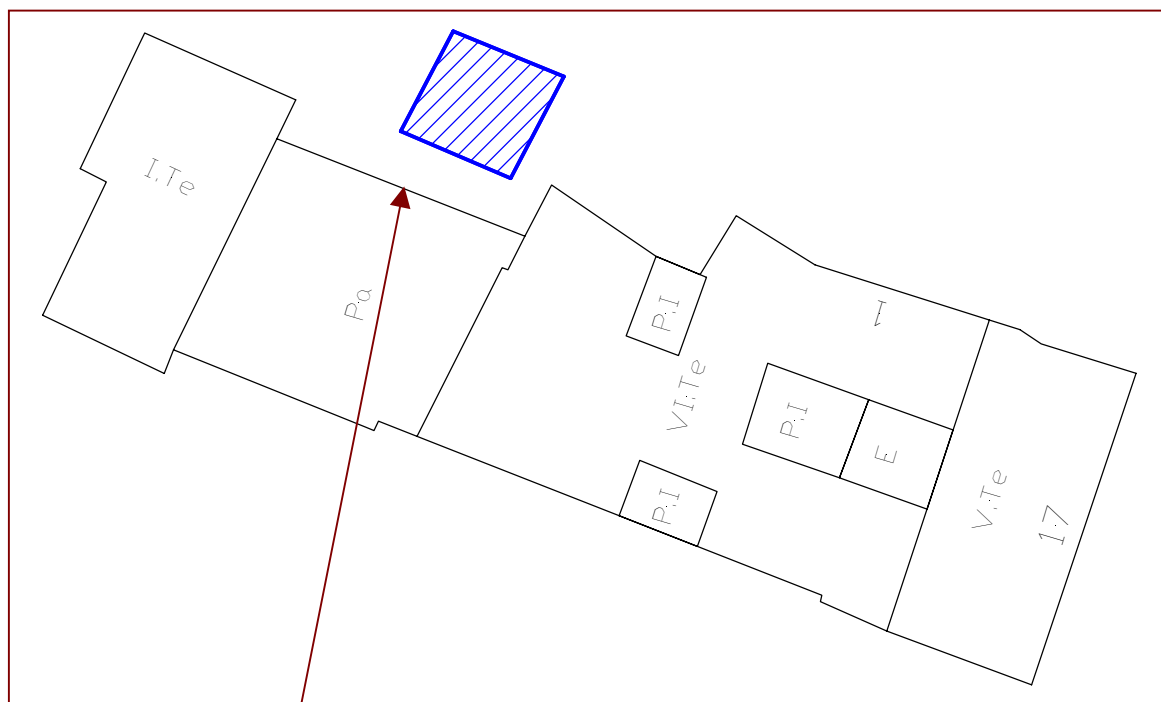
Localització dels treballs

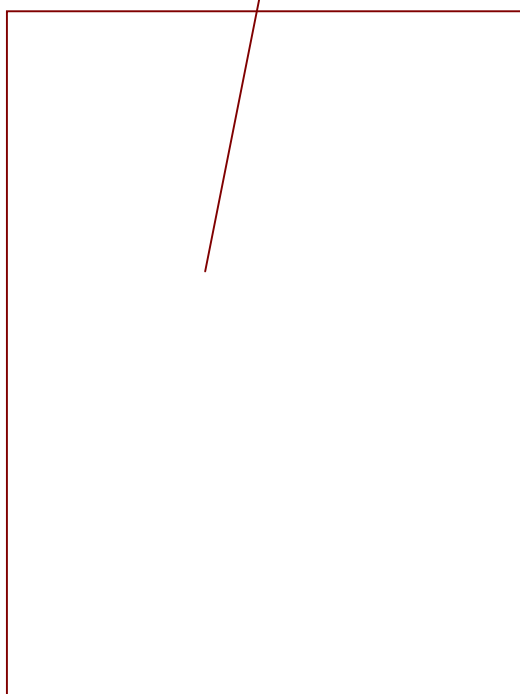
Vista aèria de la zona amb indicació de l'àmbit ocupat per la plaça de Sant Cugat del Rec i l'edifici núm. 17 del carrer Carders

Plànol parcel·lari de la zona amb indicació de l'espai ocupat per l'edifici de Carders núm. 17 i del peti pati on s'ha realitzat l'excavació (indicat amb vermell)

Localització de la cala arqueològica en l'àmbit del petit pati i de la plaça de Sant Cugat

Vista general del pati amb els seus límits estructurals i de la localització de la cala arqueològica.

Notícies històriques

Si bé els orígens del poblament del barri de la Ribera poden remuntar-se a la pròpia fundació de la ciutat, la falta de testimonis documentals i arquitectònics sobre l'estructura d'ocupació de la zona en els primers segles del seu desenvolupament, no permeten pensar en una estructura urbana clarament definida. No serà fins la primera ampliació del perímetre emmurallat de la ciutat – durant la segona meitat del segle XIII- que l'antiga *vilanova de mar* deixarà de ser un nucli de poblament extramurs per a integrar-se en l'estructura urbana de la ciutat medieval. El mateix carrer de Carders, conserva diversos testimonis de la seva entitat com a eix de circulació durant aquesta etapa; la capella d'en Marcús (1166-1188), integrada en el frontis d'aquesta antiga via des de la seva construcció, n'és un referent prou conegut. Malgrat això, disposem d'elements prou evidents per a situar el poblament d'alguns sectors del barri, en un moment sensiblement anterior a aquestes dades. Aquest és el cas de la zona coneguda com l'antiga *vilanova del mar* –situada a l'àrea circumdant a l'actual carrer Argenteria- que mostra indicis de poblament, arqueològics i documentals, que es remunten al segle X. De la mateixa manera, l'entorn de l'antiga església de Sant Cugat del Rec, presentaria un assentament poblacional relativament estable des del darrer quart del segle XI.

L'església de sant Cugat del Rec va ser fundada l'any 1023 pel canonge

Gislabert allà on la tradició situava el lloc on Cugat –qui primer va predicar el cristianisme a la ciutat de Barcelona, segons les hagiografies– va patir martiri i mort en època de l'emperador Dioclecià. L'església va rebre com a dotació inicial, segons l'acta de fundació transcrita als *Libri Antiquitatum*, delmes i primícies d'en Pere, de Riquer de la Gavarra, de Sefred i la seva esposa, de Gilabert, de Llobató de Queralt, de Guilarà, d'Anarcuci i de Bel·lit i de la seva esposa. A partir d'aquest moment, l'establiment eclesiàstic es definirà com un clar element de referència en la configuració espacial d'un sector de la ciutat que s'anirà urbanitzant progressivament.

És en aquest marc en el que prenen rellevància les dades aportades per alguns documents dels segles XI i XIII enregistrats als *Libri Antiquitatum* de la catedral de Barcelona i del Cartulari del monestir de sant Cugat del Vallès i les seves mencions a terres i cases situades prop l'església de sant Cugat del Rec en aquesta cronologia. No és gratuït, doncs, que els documents de 26 i 29 de juny de l'any 1059 considerin l'església de sant Cugat del Rec com l'element topogràfic en base al qual descriure unes terres que seran permutades entre Bernat Ramon i la seva esposa, el bisbe de Barcelona Gislabert i l'abadessa del monestir de sant Pere de les Puelles Adelaida. Aquest fet indica que la presència de l'església esdevenia, ja en aquestes dates, un element prou consolidat en l'incipient estructura de poblament de la zona, en base al qual definir les afrontacions del parcel·lari que començava a definir-se al seu entorn.

La primera referència documental que tenim de l'espai en el qual hem situat la nostra cala, data de l'any 1438. És tracta d'una concòrdia entre dos propietaris d'unes cases situades al carrer de Cardere, en relació a una gran pedra "*lapis magnis*" emplaçada en el límit de les seves propietats. Segons el document les dites cases afronten com a límit oriental un carreró sense sortida i una paret mitgera amb una casa de la parròquia de sant Cugat del Rec "*in domibus dicte ecclesie Sancti Cucuphatis parietibus communibus*"

Les següents notícies documentals daten de la segona meitat del segle XVII. En primer lloc un document de l'any 1685- concretament la permuta d'un terreny pertanyent a la finca número 6 del carrer de Tarrós- ens permet constatar el canvi d'ús de l'espai que ens afecta, que ja no apareix designat com a carreró sinó que figura com a un dels cementiris de l'església de sant Cugat.

I un altre document de l'any 1687, fa referència a la venda d'unes propietats de la finca número 17 del carrer de Carders, que limiten a llevant amb el mencionat cementiri, que ocupa part del seu hort o jardí "*quod fuit de pertinentiis dicti horti*". És a dir en aquest moment l'eliminació del carreró té lloc per una necessitat d'ubicar en aquest espai un nou cementiri que es mantindrà en funcionament fins el segle XVII.

Al segle XVIII s'eliminen els cementiris de l'església de sant Cugat i s'habiliten com a places.

L'enderroc de l'església de sant Cugat del Rec a l'any 1823, comportarà una nova

reedificació. Aquest nou edifici va reservar part del costat sud del terreny a la nova rectoria. Així queda manifest en un document de l'any 1859, una escriptura de venda on s'especifica que la finca de Carders 17 afronta al llevant amb la casa del capellà de sant Cugat del Rec.

Tanmateix els plànols parcel·lars realitzats al voltant de 1860 per l'arquitecte Miquel Garriga i Roca, es pot veure l'absorció com a espai edificable de l'àmbit destinat antigament a cementiri, i que en aquest moment ocupa la sagristia.

La transformació en espai públic del terreny ocupat per l'església de sant Cugat del Rec es va iniciar a l'any 1942, després de la seva destrucció durant la guerra civil espanyola. Es van realitzar diferents projectes que proposaven una nova distribució espacial, però finalment l'any 1955 només es va urbanitzar com a plaça pública el terreny que havia conformat l'església, moment en el que devia de tenir lloc la construcció d'un mur que perllongava la mitgera de la finca de Carders 17, per tal de regularitzar l'alineació septentrional de l'edifici.

Metodologia emprada

La intervenció arqueològica s'ha realitzat aplicant el mètode de registre estratigràfic i d'excavació en extensió definit per E. C. Harris, que permet la identificació i ordenació seqüencial de totes les accions que han intervingut en la formació del jaciment arqueològic, documentades durant el procés d'excavació, tant si són d'origen antròpic, biològic i/o geològic. Aquest mètode permet registrar tant les accions que poden identificar-se a través de les seves restes materials (*elements i estrats*) com aquelles que no es tradueixen en evidències físiques (*interestrats*). Cadascuna de les accions documentades s'ha identificat com una *unitat estratigràfica*, a la qual s'ha assignat un número d'*UE*, registrant la informació referent a la mateixa en una *fitxa d'unitat estratigràfica*.

Paral·lelament s'ha portat a terme el registre gràfic de cadascuna de les unitats identificades, a través de fotografies realitzades amb banderoles per tal de facilitar la representació visual de l'escala real dels elements fotografiats. De la mateixa manera s'ha realitzat una planta general de l'àrea d'intervenció arqueològica a escala 1:20, en la que s'han representat les estructures identificades. S'ha mesurat, mitjançant la utilització del nivell òptic, la potència dels estrats eliminats, informació que serà representada gràficament en les corresponents seccions arqueològiques del jaciment.

Descripció dels treballs realitzats

La intervenció arqueològica realitzada a la finca núm. 17 del carrer de Carders ha consistit en la realització d'una cala de 4'60 m. x 5'30 m. amb una profunditat de 1'20 m, necessària per la col·locació d'un basament per una grua.

El principal objectiu ha estat la documentació arqueològica de totes les restes visibles i la recollida del material arqueològic més significatiu. L'excavació s'ha realitzat en un primer moment amb l'ajuda de maquinària i posteriorment de forma manual amb 2 peons proporcionats, ambdues, per la promoció de l'obra.

L'excavació s'inicià amb la neteja del nivell superficial UE 1, composta bàsicament de terra i runa, que ens deixà veure les restes del que vam identificar com a les soleres de 5 canalitzacions, situades en direcció est-oest, totes elles paral·leles, i que es correspon amb les UE 6, 7, 8, 9 i 10. Constituïdes per maons massissos de 24cm x 14cm x 3'5cm i lligades amb morter de calç, corresponents a una factura del segle XX.

Sota aquestes mateixes es localitzà:

L'estrat UE13, compost per morter de calç i terra, el trobem a banda i banda de la claveguera UE 5.

La UE 5 identificada com a claveguera, travessa en diagonal la cala, en sentit sud-est nord-oest. Té una amplada de 60 cm i una llargària aproximada de 5,40 m. Constituïda per maons massissos de 28cm x 14 cm x 3 cm i lligada amb morter de calç. Aquesta estructura respon a una de les últimes obres, originada

per la canalització d' aigües i realitzada en el segle XX.

Un cop desmuntada la UE 5 i excavat l'estrat UE 13, vam identificar:

La UE 15 testimoni estructural identificat com un mur de càrrega o paret mestra, del qual es conserven uns 3,18 metres de llargària i uns 80 cm. d'alçada irregular. La seva amplada presenta també certes irregularitats, car oscil·la entre els 40 i 47 cm a la seva part més gran. Les característiques de l'únic alçat visible (s'adossa pràcticament a la U.E. 20 per la seva cara més occidental), fan pensar que som davant de les darreres filades i fonamentació d'una de les parets que formava part del darrer arranjament de la parròquia i església de Sant Cugat. En aquest sentit gaudim d'informació gràfica d'època que ens permet apuntar el fet que l'esmentat mur delimitava la sagristia del segle XIX pel seu costat més oriental.

Referma alhora aquest posicionament cronològic i funcional el fet que es tracta d'una construcció definida materialment per la tipologia de paredat ordinari en el que s'observen a més de pedres desbastades de poca dimensió, la presència de carreus (alguns, probablement reaprofitats) i maons massissos de diferents amplades, tot i que predominen mesures al voltant del 3 i 4 cm. de gruix.

Tot el conjunt es troba cohesionat amb morter de calç de qualitat -tal com es dedueix de la tonalitat blanca de la pasta- que mostra uns àrids de calibres irregulars.

Atenent, doncs, a les característiques dels materials constructius (propis de

la primera meitat del segle XIX) i al fet que coneixem la fesomia del pla terreny de l'església i dependències annexes i per tant de les verticals dels seus murs, podríem concloure que som davant dels murs del conjunt parroquial que es reconstruí entre els anys 1826 i 1830.

La UE 18, estrat de farciment de runa, situat en l'espai delimitat pel mur UE 15 a l'oest i per l'est, nord i sud pels límits de la pròpia cala. Sota aquest mateix estrat vam localitzar la UE 30.

La UE 21, estrat situat en la zona triangular delimitada per la claveguera UE 5 al costat est i els límits sud i oest de la cala. Format per terra, material de construcció, presenta restes ossies d'origen humà, ceràmica de cronologies molt diversa, del segle XIV(algun fragment informe) fins al segle XX (gran varietat de vidrades) Es tracta d'un nivell de farciment.

La UE 23, estrat situat també en la zona triangular delimitada per la claveguera al costat oest i al costat nord i est per la cala. Presenta unes característiques similars a l'estrat UE21, però ambdós estan tallats per la negativa UE 17(que conté la claveguera UE 5)

Un cop excavat l'estrat UE 23, localitzarem:

L'estrat UE 26, estrat situat en la zona triangular delimitada per la negativa UE17 (que conté la claveguera UE5) a la banda oest i que s'adossa a l'estructura UE 24.

La UE 24, restes d'un paviment fet amb rajoles de 40 cm x 17 cm x 2 cm amb una reparació de ceràmica i terra. **Encara que les restes són molt minses,**

es podria tractar d'un paviment del segle XVII.

L'estructura UE 20 localitzada a la banda occidental de la UE 15, és un testimoni estructural identificat com a mur que presenta una llargària de 4'30 m i una profunditat de 90 cm irregular. L'amplada és d'uns 50- 54 cm i presenta el que interpretem com un esglaó d'entre 9 i 12 cm d'amplada, situat a la base del mur.

Aquest canvi del plom ens fa pensar que pugui pertànyer a una configuració parietal pròpia dels nivells de fonamentació de la paret.

L'existència del mur UE 15 impossibilita veure la cara oriental del mur de la qual es pot apreciar una primera filada realitzada amb carreus carejats i treballats en forma de cuny (al voltant d'uns 25cm d'amplada per 16 d'alçada) que ens indicaria l'inici de la paret vista. La cara occidental, per la seva part, presenta una factura diferent caracteritzada per un parament que es defineix amb pedra desbastada, i que creiem que es correspon amb l'inici de la fonamentació de l'esmentat.

Tot el conjunt està cohesionat amb morter de calç argilós, fet que afegit a les característiques de l'acabat que mostren els carreus de l'única filada vista, apuntaria una datació al voltant de la baixa edat mitjana; probablement als seus inicis (a l'entorn de la fi del segle XII o inicis del segle XIII).

El procés de treball continuà amb l'excavació de la UE 24, sota la qual identificarem la UE 27, restes d'una estructura possiblement paviment, però que presentava un arrebossat que continuava per la paret UE 20. Paral·lelament l'excavació de l'estrat UE 21 comportà la documentació de l'estrat UE 25,

farciment de terra, compost bàsicament per material de restes ossies humanes i algun fragment de ceràmica molt poc representatiu.

L'excavació dels estrats UE 25 i UE 26 permeteren:

Documentar l'estrat UE 31, que ocupa l'espai delimitat per la cala al nord, al sud i a l'oest i el límit del mur UE 20 a la banda més oriental. Aquest estrat unifica un espai que havia quedat dividit per la rasa UE 17, efectuada per tal de construir la claveguera UE5, i que ha comportat la separació estratigràfica fins a assolir el límit en cota d'aquesta rasa (UE 17).

Identificar la rasa UE 29 i l'estrat UE 28, amb un alt contingut en restes antropològiques, totes elles remogudes, pertanyents al moment en què aquest espai funcionava com a cementiri. Possiblement es tracta d'una rasa feta en el moment en què s'adapta aquest espai a un nou us.

Després d'excavar l'estrat UE 31 identifiquem un testimoni estructural UE 34 en l'extrem occidental de la UE 20, presenta una llargada de 60 cm per una amplada de 50 cm. Això és degut al deficient estat de conservació en què ens ha arribat.

La factura que presenta és similar a la descrita en la UE 20, a la qual s'adossa, fet que ens permet deduir que la seva realització va ser posterior a la del mur UE 20. Amb tot, si fem cas a les característiques edificies que mostren els materials que constitueixen aquesta unitat estratigràfica fora versemblant suposar una cronologia força propera a l'esmentada anteriorment.

Caldria, per finalitzar, fer esment de la minsa entitat que mostren les restes

Descripció dels treballs realitzats

d'aquest element arquitectònic i per tant de la complexitat que s'esdevé alhora d'atribuir una datació crono-estructural més acurada.

Donat que l'objectiu de l'excavació era assolir la cota necessària per la col·locació de la zapata de la grua, els nostres treballs finalitzaren en aquest punt.

Conclusions

La realització de la cala situada a la banda nord-est de la finca número 17 del carrer de Carders, tenia com a objectiu principal la localització i documentació de les possibles restes existents, previ a la col·locació d'una zapata per una grua. Els resultats de dita excavació ens permeten establir la següent seqüència:

Tenim un primer moment baix medieval, documentat per dos estructures murals (UE 20 i UE 34), de les quals resta únicament la fonamentació. Cal destacar que el mur UE 20 presenta continuïtat, tant en direcció nord com en direcció sud. La limitació de la cala no ens ha permès recollir més informació en relació amb altres elements estructurals possiblement relacionats amb els murs UE 20 i UE 34.

La següent fase documentada arqueològicament correspon al segle XVIII, moment en què es realitzen les obres que tenen com a objectiu l'eliminació del cementiri. Segons la documentació escrita es tracta de les reformes portades a terme al voltant de la primera meitat d'aquest segle. Coneixem, doncs, l'ús d'aquest espai com a cementiri, però hem documentat la fase de la seva destrucció, així ens ho indiquen l'abundant presència de restes antropològiques en els estrats excavats (UE 28) i l'existència d'una rasa (UE 29) utilitzada com

abocador d'aquests mateix tipus de restes.

Arqueològicament documentem una tercera fase constructiva amb la localització del mur UE 15, que hem interpretat com a la paret oriental de la sagristia. Aquesta estructura correspon a la primera meitat del segle XIX, moment en què es reedifica l'església de sant Cugat del Rec, entre els anys 1823 i 1830.

L'última fase cronològica es correspon amb diverses canalitzacions, UE 5, 6, 7, 8, 9 i 10 realitzades al segle XX .